

Regensprovst A.C. Hviids gravminde på Assistens Kirkegård

Et forsvundet gravminde af Nicolai Dajon

Af Karin Kryger

Hans Monument er en sand Prydelse for Assistens-Kirkegaarden. Det er oprettet af *V e n s k a b*, for hvilket hans Sjæl ligesom var dannet. Det bevarer Mindet om en Mand, som havde de ypperste Forstands- og Hjertes-Egenskaber forenede i en sielden Grad, hvis Lærdom, Flid og Virksomhed var udmærket for hans Cirkel, og hvis Erindring endnu er dybt indpræntet i alle Hjerter, som kjendte ham nøie. (F. Plum i G.L.Lahde 1801-11).

En lysende begavelse

Han har et intenst, men drømmende blik. Jens Juels pastel af vennen, regensprovst og professor Andreas Christian Hviid, fra 1785 adskiller sig fra mange andre portrætter af Juel (afbilledet i Ellen Poulsen 1991 og A.C. Hviid 2005). Her er det ikke kun et elskværdigt vellignende portræt af en professor. Juel har forsøgt at overlevere eftertiden et indtryk af den sjæl og det geni, som vennen besad.

A.C. Hviid var en lysende begavelse. Han studerede teologi med særlig interesse for filologiske skriftstudier og kirkehistorie. Disse interesser var sammenfaldende med kabinetssekretæren Ove Høeg-Guldbergs ønske om at styrke studiet af biblen og dens sprog. Hviid fik tildelt et rejsestipendium og opholdt sig i de følgende tre år i bla. Kiel, Göttingen, Wien, Rom og Paris. Hvad Høeg-Guldberg ikke anede var, at den unge teolog også var stærkt interesseret i Rousseaus tanker. Hvis den konservative Høeg-Guldberg havde vist, hvilke

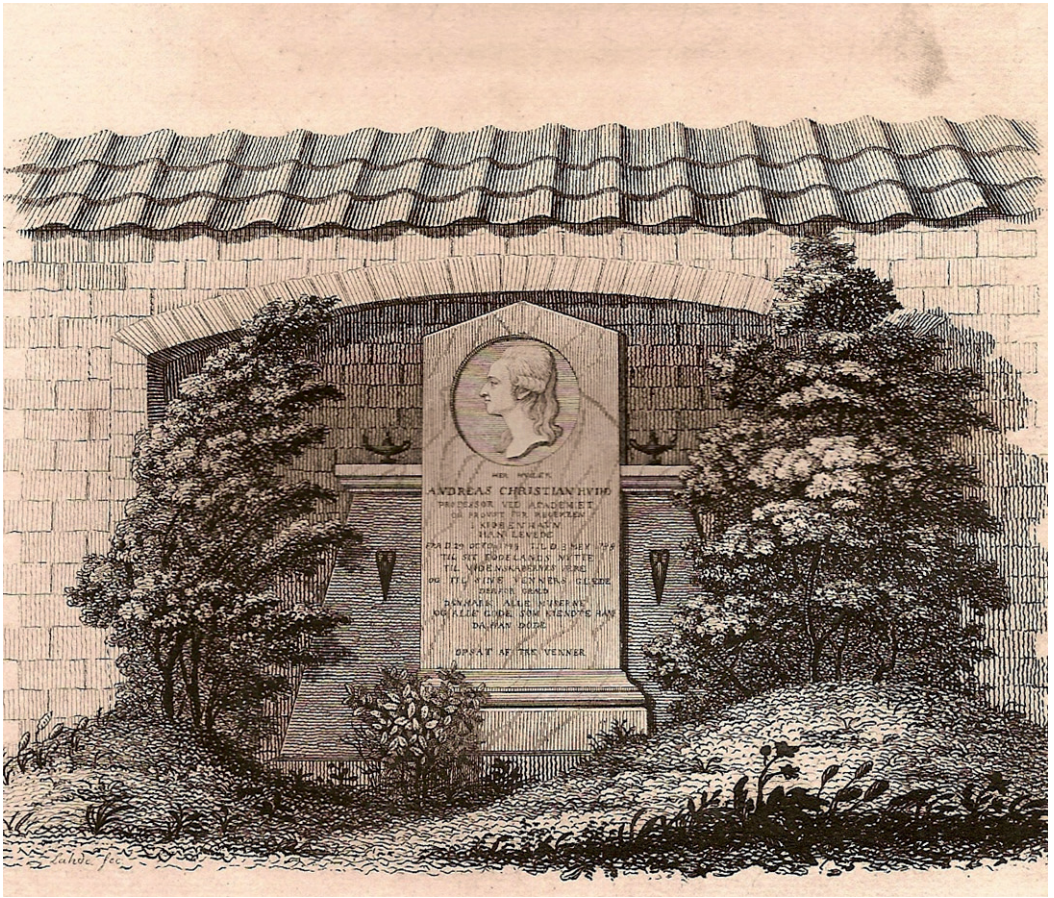

Fig. 1. G.L. Lahde: A.C. Hviids gravmæle på Assistens Kirkegård. Efter G.L. Lahde 1801-11.

radikale synspunkter, hans unge protegé havde, synspunkter der på rejsen blev videreudviklet og styrket, havde han måske været lidt mere karrig med sin støtte til den unge forsker. Hviid bekendte sig til en fornuftskristendom, der tog afstand fra arvesynden, da han mente, at tanken om en sådan stod i vejen for menneskers moralske forbedring. Kun *oplysning* kunne højne menneskers moral, og menneskers *dyd* var det eneste brugbare kriterium til vurdering af deres moral. Det var meget frimodige tanker, som i sin yderste konsekvens satte spørgsmålstegn ved, om Gud havde indsat regenten og det rimelige ved adelskab og titler. Det var ikke ideer, som det var klogt offentligt at bringe til torvs i datidens København.

Under sin rejse fik Hviid på universiteter og bogsamlinger adgang til enestående teologiske håndskrifter, som han studerede og gjorde til genstand for filologiske analyser. Efter tre år vendte han hjem, og sjældent har et stipendium været

givet bedre ud. Hviids udbytte af rejsen har været enorm. Da Hviid kom hjem blev han Kommunitets- og Regensprovst, et hverv der dengang var særdeles krævende, ligesom han på universitetet fik titel som professor som vikar for biskop Ludvig Harboe og senere biskop N.E. Balle. Desværre var stillingerne ikke forbundet med større indtægter.

Den guderne elsker ...

Hviids efterfølgende karriere var præget af hans flid og entusiasme, men også af sygdom og pengesorger. Han havde en stor venne- og bekendtskabskreds, bl. Knud Lyhne Rahbek, flere fremtrædende teologer, digterne Johan Hermann Wessel, over hvem han skrev et gravskrift, og Johannes Ewald, ligesom han vedligeholdte sine udenlandske kontakter. Han blev en meget skattet og inspirerende lærer. Hviid deltog med iver i den offentlige debat, der efter kronprinsens kup mod enkedronning Juliane Marie i 1784 blev mere fri, og i tidsskriftet *Minerva* gerådte han ud i en disput om kunst med selveste maleren Nicolai Abildgaard. Den 5. juli 1782 giftede han sig med den purunge Maria Sophia Munk, og behovet for flere indtægter blev presserende.

Hans svagelighed tog til, men på trods heraf påbegyndte han en udgivelse af sine rejsedagbøger i 1787. Udgivelsen vakte meget virak, for Hviid var en mand, der holdt af at sige lige ud, hvad han mente, og bogen gav udtryk for en langt mere radikal og rationel teologi, end konservative kredse, inklusive han velgører Ove Høgh-Guldberg, kunne kapere. Den opstandelse, der opstod på grund af udgivelsen var for meget for Hviids svage helbred, og han valgte at stoppe udgivelsen af de resterende dagbøger. Midt i denne strøm af anmeldelser og modanmeldelser, der fulgte i kølvandet på dagbogens publicering, blev Hviid syg, og efter en uges sygdom døde han 3. maj 1788, i det han efterlod sin gravide hustru og sin lille datter i triste finansielle omstændigheder. Hans dødsfald vakte bestyrtelse i vennekredsen og blandt studenterne og aviser og tidsskrifter svømmede over med gravskrifter og mindevers, bl.a. af historikeren P.F. Suhm.

Ifølge kirkebogen døde Hviid af "Indflammation i Haavedet". Hviid havde på dødslejet bedt om at blive begravet på Assistens Kirkegård. Den 7. maj 1788 fandt begravelsen sted på Trinitatis Sogns afdeling. Efter sigende sloges regensianerne om at få lov til at bære ham til graven og hans kiste blev fulgt af "meer end hundrede Studerende" foruden andre, "som havde agtet og elsket ham".

Fig. 2. S. Lange: A.C. Hviids gravmæle på Assistens Kirkegård o. 1800. Akvarel. Påskrift: "Professor A.C. Hviids Minde paa Assistens Kirkegaarden ved Kiöbenhavn. Tegnet den 1 Novemb. 1800". Københavns Bymuseum.

Monumentet

A.C. Hviids gravmæle var et epitafium på kirkegårdens ældste afdeling, (A nr. 293). Monumentet sad på muren indtil nuværende afdeling B. På baggrund af beskrivelsen og afbildningen i Lahde 1801-11 (fig. 1) og S. Langes akvarel på Københavns Bymuseum (fig. 2) må man antage, at monumentet fremstod således: en spids stele af norsk grå året marmor (antagelig Gellebæk marmor) stod på en profileret sokkel (antagelig af blå aggenhusisk eller liljenskoldsk marmor). I spidsen var indfældet en portrætmedaljon i hvid italiensk marmor. Stelen var indsat i en afbrudt pyramide, af rød (antagelig bornholmsk) sandsten, ligesom monumentets sokkeldele også var i rød sandsten. Oven på den afbrudte pyramides profilerede gesims, der har været af en blå norsk marmor, flankerede *olielamper* i metal stelen. Olielamperne symboliserede den evigt brændende flamme. Nede på den af-

Fig. 3. Nicolai Dajon: A.C. Hviid. Portræt fra gravmælet på Assistens Kirkegård, nu Regensen. Foto Jens Jørgen Frimand 2004.

brudte pyramide flankerede "vaser" i metal stelen. Disse "vaser" var i virkeligheden *Tårekrukker*, dvs. krukker, hvori man i antikken samlede de sørgendes tårer, med henblik på at nedlægge dem i graven. Dette motiv ses ofte på tidens gravminder. Monumentet var indsat i en niche i muren, der var berappet antagelig med gul kalk. I selve nichen synes berapningen at have været i en mørkere farve. På stelen var en indskrift med indhuggede versaler:

Her hviler
A n d r e a s C h r i s t i a n H v i i d
Professor ved Akademiet
og provst for Regensen
i Kiøbenhavn.

Han levede
fra den 20 Octobr. 1749 til den 3 May 1788
til sit Fødelands Nytte,
til Videnskabernes Ære
og til sine Venners Glæde,
derfor græd
Danmark, alle Muserne
og alle Gode, som kiendte ham
da han døde.

Opsat af tre Venner

Fig. 4. Nicolai Dajon: Sophie Wilhelmine Bornemanns portræt, gravmælet Assistens Kirkegård). Foto Karin Kryger 2007.

Med de forskellige marmortyper og metallet har monumentet fremstået med en stærk polykrom (flerfarvet) effekt. Kilderne angiver ingen mål på monumentet. Ifølge biskop F. Plum, der fire år efter Hviids død ægtede hans enke Maria Sophia f. Munk, bekostede vennerne Jens Juel, Fr. Windsløv og Nicolai Dajon monumentet. Nicolai Dajon udførte også monumentet over A.C. Hviid.

Monumentets skæbne og endeligt

Kilderne vedrørende Hviids gravminde synes at være få og det har ikke været muligt at finde et skifte, der kunne kaste lys over gravmælets tilblivelse. Ej heller er der bevaret korrespondance mellem de tre venner, der angiveligt skulle have taget initiativ til gravmindet, vedrørende dette. Det ses heller ikke, at der er søgt om tilladelse til at rejse monumentet hos magistraten, som det er sket ved andre gravminder (f.eks. Christen Waage af Johannes Wiedewelt). Den 15. september 1791 noteres det i *Trinitatis Kirkebog*, at der er indsat et sten med et hvidt relief i muren for A.C. Hviid. Herudfra må vi slutte, at gravmindet er færdigt og opsat i muren. Ifølge kir-

kebogen betales der ikke afgift for at opsætte monumentet. Da man i 1799 indfører skødeprotokoller for de sogne, der havde afdelinger på Assistens Kirkegård, anføres Hviids gravsted som nr. 9 på Trinitatis del af kirkegården med en kortfattet beskrivelse af monumentet. Den 9. september 1811 blev gravstedet fornyet, antagelig for tyve år, mod en betaling på tyve rigsdaler. Herefter er der tavshed om monumentet. Man må formode, at gravstedet er hjemfaldet 1831. Hviids enke giftede sig 1792 med sognepræst F. Plum, der 1811 blev biskop over Fyns Stift, hvorefter hun flyttede til Odense. Hun døde i 1829 og blev begravet på Assistenskirkegården i Odense (Litra H 421-22). Herefter har der tilsyneladende ikke været betalende interessenter til at betale for gravstedets fornyelse.

Portrættet

Temmelig upåagtet opbevarer Regensen i København et marmorrelief af A.C. Hviid (fig. 3). Det hænger for tiden ikke fremme, men hang tidligere i Regensens læsestue. Det meget udtrykfulde portræt måler 40 cm i diameter. Her er tale om en hvid marmorsort med åringer. Relieffets højde er 9 cm. Til marmorportrættet hører der en sortmalet træramme, der er 2,5 cm bred. Det vides ikke, hvornår dette portræt er kommet til Regensen. Ved at sammenligne relieffet, der ses på S. Langes akvarel og på Lahdes stik, er man ikke i tvivl om, at det enten er identisk med portrættet på gravmonumentet eller er en replik, som Dajon har udført af samme. Sandsynligheden taler for, at portrættet, da gravstedet hjemfaldt - antagelig i 1831 - blev erhvervet til Regensen, hvor mindet om A.C. Hviid var og stadig er særdeles levende. Her er tale om et følsomt, men også nærgående portræt af den afdøde ildsjæl og viser, at Dajon kunne være en fremragende portrætkunstner. I regensprovstens lejlighed hænger der en gipsafstøbning af portrættet.

Dajon har udført flere portrætrelieffer, også til gravmæler, som f.eks til Anne Marie og Jørgen Secher på Kasted Kirkegård syd for Århus, Sophie Wilhelmine Bornemann, O.J. Samsøe og Søren Gyldendal Assistens Kirkegård samt det nu forsvundne over Marie Catharina Preisler smst., Et fascinerende portræt af en geograf eller kartograf på Statens Museum for Kunst (Inv. nr. 5489 tidligere tilskrevet Johannes Wiedewelt og Dominique Rchette), der angiveligt skulle være kommet fra Assistens kirkegård, er også tilskrevet Dajon. Portrættet af A.C. Hviid er et flot eksempel på Dajons originale portrætkunst.

Øvrige gravmæler af Nicolai Dajon på Assistens Kirkegård

Nicolai Dajon udførte flere monumenter til Assistens Kirkegård. Heraf er 6 måske 7 bevarede nemlig:

- 1) Sophie Wilhelmine Bornemann afd. A 292 1792-94 (med portræt fig. 4).
- 2) O.J. Samsøe, digter afd. A 682, ca. 1796 (med portræt fig. 5)
- 3) Søren Gyldendal, forlægger afd. A 693, ca. 1802 (med portræt fig. 6).
- 4) Andreas Weidenhaupt, billedhugger afd. A 88, 1805.
- 5) I.W.O. og G.D.F. Koës afd. A 447, 1806.

Fig. 5. Nicolai Dajon: O.J. Samsøes portræt, gravmælet Assistens Kirkegård. Foto Karin Kryger 2007.

- 6) Johannes Wasserfald, student afd. D 506/07, 1807 (efter tegning af Jens Bang).
- 7) Relieffet til det gandilske familiegravsted afd. D 577/78 før 1810.
- 8) Hans Rind, skuespiller afd. A C787, ca. 1812 (tilskrivning).
- 9) F. Udbye, justitsråd afdeling F 41, 1817 (fig. 7).
Af nu forsvundne monumenter af Nicolai Dajon på Assistens Kirkegård kender man:
  - 1) A.C. Hviid (med portræt, nu regensen), ca. 1788.
  - 2) Frederik Avemann, ca. 1790.
  - 3) Marie Catharine Preisler (med portræt, nu Kunstindustrimuseet), skuespillerinde, 1797.

Artiklen er skrevet på grundlag af en rapport om A.C. Hviids forsvundne gravmæle udført 2004 for Københavns Kommune.

Fig. 6. Nicolai Dajon: Søren Gyldendals, portræt, gravmælet, Assistens Kirkegård. Foto Karin Kryger 2007.

Fig. 7. Nicolai Dajon:
Udkast til F. Udbyes grav-
mæle, Assistens Kirkegård,
1817. Tusch, akvarel.
Privateje.

Utrykte kilder:

Bilag 1.

Københavns Stadsarkiv

Trinitatis Kirkebog, begravelsesprotokol døde mænd. Mikrofiche:

Onsdag 7. maj 1788

Andreas Christian Hviid, Professor Proust paa Regentzen, 38 Aar gaml. Død af Indflammation i Haavedet (sic! dvs. Hovedet) 1. Rd. 2 Sk.

Torsdag 15. September 1791 (pagina 49)

Hr. Andreas Christian Hviid, Professor, begravet 7. Maii 1788. En Steen indfattet i Muhren hvidt Relief. 0 Rd. 0 M. 0 Ph.

Bilag. 2

Københavns Stadsarkiv

Trinitatis Kirkegård Protokol over Gravsteder Assistens Kirkegård 1799-1812:

Nr. 9

Hviid

Hr. Andreas Christian Hviid, Professor og Proust paa Regentzen; Begraved d. 7. Mai 1788. Et Monument med hans Potret (sic!) i Ringmuren indsatte, wo (sic!) den sees i Kirkens Ligprotokol i pagina 49 d. 15 Sept. 1791 i de to nederste Linier.

(Tilføjet senere): 1 Fornyelse af Monumentet over H. Professor Hviids Grav paa Trinitatis Assistens Kirkegaard er til mig betalet Tyve Rigsdaler for hvilke paa Kirkens Vegne herved quitteres.

Kiøbenhavn 9 Septemb. 1811 N.C. Kall

Litteratur:

Grane, Leif, "Andreas Christian Hviid 1749-1788", *Festskrift til Erik Ellehøj*, Kbh. 1984, 351-385. (Heri udførlige henvisninger til litteratur om A.C. Hviid).

Hviid, Andreas Christian, *Andreas Christian Hviids Evropa. Udtog af en Dagbog holden i Aarene 1777-1780 paa en Reise igennem Tyskland, Italien, Frankrige og Holland*. Med indledning og kommentarer af Michael Harbsmeier, Claus Mechlenborg og Morten Petersen, Kbh. 2005.

Kragelund, Patrick, *Abildgaard, kunstneren mellem oprørerne*, Kbh. 1999, bind 1-2. (Om Hviids og Abildgaards disput og Abildgaard køb af bøger 5. februar 1789 på auktionen over Hviids bogsamling).

Kryger, Karin, *Allergori og Borgerdyd. Studier i det nyklassiske gravminde i Danmark*, Kbh. 1986, 242, 244, 247, 250, 252, 253-275ff, 280.

Kryger, Karin, "Dødeboligens arkitektur og ornamenter, fra Makro til Miniboliger", *Kirkegårdskultur* 2005, 51.

Lahde, G.L.: *Mindesmærker*, 2. hæfte (1801-1811). Heri Plum, F., "A.C. Hviid".

Poulsen, Ellen, *Jens Juel* 1-2, Kbh. 1991, kat. nr. 362.

Thorlacius-Ussing, V., "Nogle Billedhuggerarbejder fra det 18de Aarhundrede i Kunstmuseet, *Kunstmuseets Årsskrift* 1929-1931, 260f (afb. 259).